

Egyelőre nem szükségesek rendőri vagy katonai intézkedések a belső rend biztosítására Erdélyben. Az ott lévő, népfölkelőkkel erősen megnövelt csendőrség teljesen elegendő erre a célra, és nincs szó olyan rendzavarásokról, amelyeket nagyobb erőbevetéssel kellene meggátolni, hanem titkos felforgató tevékenységről, ami ellen csak konkrét gyanúokokra alapozott rendőri vizsgálat vezet célhoz.

II.³

Számjeles távirat
Valamennyi erdélyi főispánnak
(kivéve Maros-Torda, Csík, Udvarhely és Háromszék vm.ék főispánjának)

38-ik hadosztályhoz újabban érkezett román legénység körében olyan jelenségek mutatkoznak, amelyek, valamint a harctéren álló katonáknak hazuról küldött levelek tartalma arra mutatnak, hogy az erdélyi román lakosság hangulata közelgő román invázió híresztelésének hatása alatt romlik.

Szíveskedjék e jelenséget feltűnés nélkül, titokban a legéberebben megfigyelni, észleleteiről jelentést tenni, izgatás vagy csábítás beigazolt eseteiben teljes szigorral eljárni.

Tisza

G

1915 okt. 1

*Gr. Tisza István magánlevele Conrad von Hötzendorf altábornagyhoz,
a monarchia vezérkari főnökéhez román nemzetiségű tiszteknek
az erdélyi román határ közelébe való beosztása tárgyában¹*

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 4:16/86
(Fordítás német nyelvű gépelt levél átütéses másolatáról)

Budapest, 1915. október 1-én.

Kegyelmes Uram!

A sajnos itt-ott ismétlődő tapasztalatok mellett, amelyek bizonyítják, hogy a román nemzetiségű tisztek nem mutatkoznak kivétel nélkül minden gyanún — még a lagymatagság gyanúján is — tiszttől elvárhatóan felülálló felfogásúnak, kötelességemnek tartom Excellenciád figyelmét felhívni arra a körülményre, hogy éppen Erdélyben, tehát monarchiaellenes agitációnak kitett román lakosság körében és a román határhoz közel nagyon fontos bizalmi állások vannak román nemzetiségű tisztek kezében.

Most például Nagyszebenben Georg Rades őrnagyra osztották ki a mozgósítási ügyek intézését, és ennek a reszortnak a vezetését kellene átvennie; ugyanott a hírszerző osztagot Grecul százados vezeti; két román van beosztva a katonai jogszolgáltatással kapcsolatos teendőik intézésére, Gabriel Teleaga főauditor^{*} és egy Popovics nevű huszárkapitány; a katonai parancsnokságon az egészségügyi szolgálat élén Corbu törzsorvos áll, míg a kiegészítő zászlóaljhoz Petrescu ezredorvos van beosztva,

³ Az eredetiben is magyarul.

¹ A szöveg fölé gépelve és piros ceruzával nyomatékosan aláhúzva: „Másolat. Br. Conrad vezérkari főnöknek”.
^{*} Ezredbíró.

úgyhogy a gyógyult embereknek a frontra való visszaküldésével kapcsolatos minden orvosi teendő románok kezében van.

Távol áll tőlem, hogy ezekkel az urakkal szemben bármilyen gyanút fogalmazzak meg. Szeretném remélni, hogy kivétel nélkül teljesen megbízható, minden mellétekinteten felülemelkedő ügybuzgalommal eltelt férfiak, azt hiszem, nem tévedek azonban, ha ezt a bizonyos feltűnést keltő körülményt ezen a tisztán magánúton Excellenciád tudomására hozom.

Őszinte nagyrabecsüléssel Excellenciádnak

kész híve
Tisza s. k.

H

1915 okt. 3

Conrad von Hötzendorf altábornagynak, a monarchia vezérkari főnökének levele gr. Tisza István miniszterelnökhöz válaszul a román nemzetiségű tisztetek az erdélyi román határ közelébe való beosztása tárgyában tett észrevételekre

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 4:16/88
(Fordítás német nyelvű eredeti gépelt magánlevélről)*

Kegyelmes Uram!

Excellenciád szíves volt egy f. hó 1-i magánlevélben felhívni figyelmemet több Nagyszébenbe beosztott román nemzetiségű vagy román nevű cs. és kir. tisztre és őket Excellenciád azon tapasztalatával kapcsolatba hozni, hogy az ilyen tiszték nem működnek kivétel nélkül olyan minden gyanún felülálló felfogásban, amely egy tisztől elvárható.

Excellenciád mindig nagyon lekötelez minden katonai vagy összállami érdekekben adott kezdeményével, és mindig kész vagyok Excellenciád nagybecsű óhajainak a lehetőség szerint eleget tenni.

A jelen esetben azonban csak azt tételezhetem fel, hogy Excellenciád intervenciója kielégítő tájékoztatás nélkül történt az Excellenciád által említett tiszték szavá tett teendőire nézve.

Hogy egy Erdélyben alkalmazott katonai bírónak vagy egy erdélyi kiegészítő zászlóaljhoz beosztott katonao orvosnak tökéletesen kell bírnia a román nyelvet, nyilván minden további nélkül világos.

Hogy sajnos csak kevés olyan tiszttel rendelkezünk, aki nemzetiségére nézve nem román, és mégis tökéletesen tudja a román nyelvet, bizonyára Excellenciád számára éppoly ismeretes, mint számomra.

A hírszerző szolgálat vezetését a nagyobb rész románoklakta Erdélyben természetesen csak olyan tisztre lehet bízni, aki nemcsak tökéletesen beszéli a nyelvet, hanem akinek lehetőleg pontosan tájékozottnak kell lennie az ország nemzetiségi, politikai és társadalmi viszonyairól és szolgálata sikeres kifejtéséhez a szükséges kapcsolatokkal rendelkeznie román körökben. Hogy ez alkalmasan csak egy román lehet, nézetem szerint bizonyára nem szorul további bizonyítékra.

Kérem Excellenciádat, engedje át bizalommal a katonai szolgálati helyekre alkalmas személyek kiválasztását az illetékes parancsnokságoknak, melyeknek ezért teljes felelősséget kell vállalniok. Általánosságban tartott, a cs. és kir. tiszteteknek csak nemzetiségükből vagy nevéből levont kezdeményezésekre privát formában, továbbá Excellenciád fenntartására, hogy nem akar vádaskodást megfogalmazni, semmiképp sem reagálhatok, inkább kötelességszerűen tisztelettel kérnem kell Excellenciádat az ügy és az Excellenciád által megnevezett tiszték érdekében, szíveskedjék velem

* „K. u. K. Chef des Generalstabes” (cs. és kir. vezérkari főnök) feliratú levélpapíron.